

Latvijas MAKRO ekonomikas apskats

Nr. 6 • Janvāris 2010

2009.gads Latvijas tautsaimniecībā bija grūtākais kopš deviņdesmito gadu sākuma, jo gan ekonomika, gan sabiedrība saskārās ar lieliem pārbaudījumiem. Gan ekonomiskā, gan morālā krīze izrādījās smagāka, līdz ar to arī risinājumi bija jāpieņem sāpīgāki. Tomēr par spīti visai izteiktai neticībai

Gan ekonomiskā, gan morālā krīze izrādījās smagāka, līdz ar to arī risinājumi bija jāpieņem sāpīgāki

gan pašu mājās, gan ārzemēs, Latvija lika pamatus izkļūšanai no krīzes, sākot īstenot aizdevēju rekomendēto fiskālās konsolidācijas politiku. Ir svarīgi atzīmēt, ka Latvijas tēls kreditoru un investoru acīs pamazām uzlabojas – nepieciešami, bet politiski un sociāli nepopulāri lēmumi ir pieņemti, tautsaimniecībā jau ir

vērojamas vairākas atveseļošanās pazīmes. Ļoti straujš darbaspēka izmaksu samazinājums privātajā sektorā ir palīdzējis uzlabot konkurētspēju un atsevišķās jomās palielināt tirgus daļas galvenajos eksporta tirgos.

Diemžēl ir piepildījušās mūsu iepriekš izteiktās bažas par ekonomikas politikas

veidotāju un īstenotāju novēlotu un pretrunīgu rīcību. Valsts pārvaldes un sabiedriskā sektora restrukturizācija ir pārāk gausa, uzņēmējdarbības vides uzlabošana kavējas, izmaiņas nodokļu politikā ir bijušas saraustītas, slikti izskaidrotas un reizēm pat konkurētspēju mazinošas, arī ES struktūrfondu apguve ir lēna.

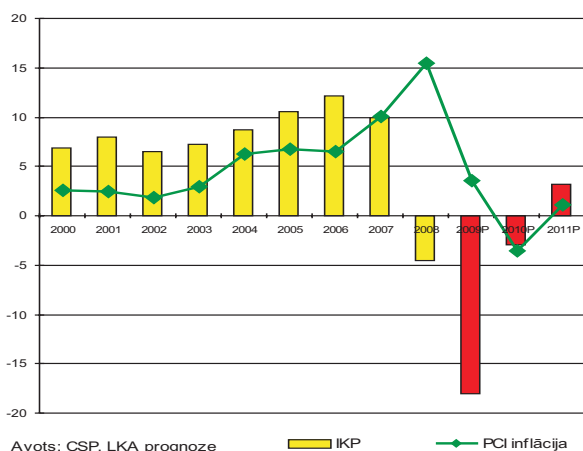
STRAUJĀKAIS KRITUMS IR PĀRVARĒTS

Latvijas ekonomikā 3.ceturksnī saglabājās iepriekšējās tendences, IKP gada kritumam padziļinoties līdz 19%. Lai arī eksporta apjomi arvien pieauga, iekšzemes patēriņa kritums bija liels dēļ straujā ienākumu samazinājuma mājsaimniecībām, vājas investīciju aktivitātes un valsts tēriņu sarūkšanas. Mājsaimniecību patēriņš un investīcijas pamatkapitālā, salīdzinot ar gadu iepriekš, samazinājās attiecīgi par 28% un 39%, tomēr krituma likne vairs nebija tik stāva. Zemā jaudu noslodze liek secināt, ka tuvākajā

Šīs tendences redzamas arī nozaru griezumā, kur uz vietējo patēriņu vērstie sektori joprojām ir dziļos mīnos (būvniecība -36%, viesnīcas un sabiedriskā ēdināšana -31%, tirdzniecība -28.7%, individuālie pakalpojumi -20%). Visai solīdie kravu apjomi ostās un dzelzceļa pārvadājumos nav spējuši kompensēt kopējo kritumu transporta un sakaru nozarē (-18.2%). Liels kritums bija arī sabiedriskā sektora tēriņos, jo taupības pasākumi un strādājošo samazinājums 3.ceturksnī ir bijis visai būtisks. Joprojām netipiski imūna pret krīzi ir Latvijas lielākā nozare, proti, komercpakalpojumi, kurā lielākais piensums ir operācijām ar nekustamo īpašumu un nomu. Pāris ceturkšņus bija vērojami mulsinoši nelieli mīnusi, taču 3.ceturksnī jau tika konstatēts mazs pieaugums, kas gan vairāk šķiet kā islaicīgs izlēciens vai, visticamāk, statistikas uzskaites kļūda nevis tendences maiņa.

Kā gaidīts, situācija sāka uzlaboties rūpniecībā, uz kuru tiek liktas vislielākās cerības attiecībā uz krīzes pārvarēšanu. Apstrādes nozarei arvien vairāk palīdz tas, ka atveras ārvalstu tirgi, kas, pateicoties daudzu uzņēmumu uzlabotajai konkurētspējai, dod pamatotas cerības raudzīties uz krietni labākiem rādītājiem jau pēc pāris ceturkšņiem. Lai arī 3.ceturksnī gada griezumā vēl saglabājās divciparu kritums, salīdzinot ar 2.ceturksni nozarē jau vērojams neliels pieaugums gan apjomu, gan vērtības ziņā. Salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni pieaugumu uzrāda tekstila, koksnes, papīra, metālu, datoru un elektronisko iekārtu

Kopprodukta pieaugums un inflācija, %

Avots: CSP, LKA prognoze

■ IKP

—●— PCI inflācija

nākotnē investīciju apjomi saglabāsies ļoti zemi. Arī patēriņš būs vājš, jo mājsaimniecību ienākumi turpinās samazināties, bet valsts budžetā nepieciešama vēl dziļāka konsolidācija, lai tas kļūtu ilgtspējīgs.

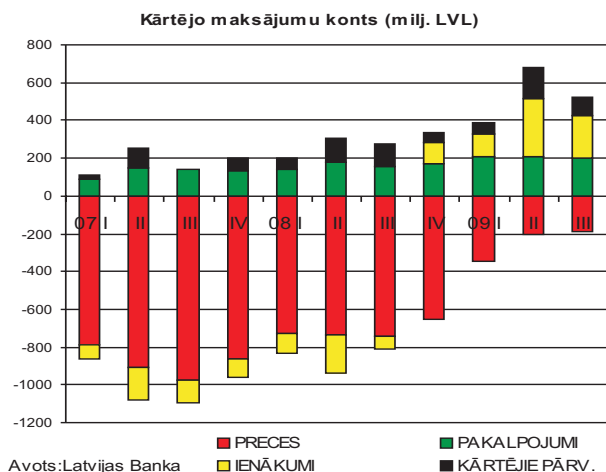
LKA prognozē, ka 2010.gadā kopprodukts samazināsies par 3.0%, bet 2011.gadā jau prognozējam izaugsmi par 3.2%

un mēbeļu ražošana. Tuvākajos ceturkšņos nozaru skaits, kuras būs plusos, turpinās pieaugt. Visticamāk 2010.g. arī visa gada griezumā vairumā rūpniecības nozaru būs pieaugums.

Rezumējot varam secināt, ka straujākais kritums ekonomikā jau aiz muguras. Tomēr nav šaubu, ka aktīvāk izmantojot ES struktūrfondus un būtiskāk uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, kā arī ātrāk un efektīvāk reformējot valsts pārvaldi, rādītāji 3.ceturksnī jau varēja būt krietni labāki. Ekonomikas lejupslīde 2009.g. pēdējā ceturksnī vēl gan saglabājas visai strauja, taču

POZITĪVAS PĀRMAIŅAS MAKSĀJUMU BILANCĒ

Ļoti īsā laikā, vien pāris ceturkšņos, negaidīti straujš uzlabojums ir vērojams Latvijas maksājumu bilancē, kur vairāku gadu garumā akumulējās ekonomikas nesabalansētības faktori un nevēlēšanās tos risināt politiski un administratīvi. Tas ir viens no labākajiem pierādījumiem mazas un atvērtas ekonomikas elastībai. To kā ļoti pozitīvu pārsteigumu min arī starptautiskie aizdevēji un kredītreitingu aģentūras, un tas ir jāuzskata kā viens no svarīgākajiem faktoriem Latvijas virzībai uz ilgtspējīgu attīstību.

Ja vēl pērn gada pirmajos 3 ceturkšņos kārtējo maksājumu konta deficīts bija 15.4% no IKP, tad šogad šajā periodā jau izveidojās pārpalikums 8.6% no IKP. Bez tam, 2.ceturksnī pārpalikums bija 14.1%, bet 3.ceturksnī 10.1%. Tik iespaidīgas izmaiņas šajā rādītājā tik īsā laika periodā pasaules vēsturē neatrast! Latvija pamazām iemācās dzīvot no tā, ko tā nopelna, nevis aizņemas. Iekšzemes patēriņš ir pamatīgi sarāvis, tajā pat laikā preču un pakalpojumu eksports pakāpeniski uzrāda arvien labākus rezultātus. Preču importa apjomi desmit mēnešos gada laikā ir krituši par 42%, bet eksporta – par 25%, kas ir samazinājusi

2010.g. sākumā tās temps kļūs arvien lēnāks. Gada otrajā pusē tautsaimniecībā jau varētu atsākties neliela izaugsme. Zemāko aktivitātes līmeni ekonomika acīmredzot sasniegs 2010.gada vidū. Rādītājus gan būtiski var ietekmēt biznesa ieiešana pelēkā ekonomikā, nenoteiktība, šaubas, stabili pozitīvu signālu trūkums, kā arī protekcioisma tendences, kas spēcīgāk sāk iezīmēties, piemēram, Krievijas tirgū.

LKA saglabā savu vasarā publicēto prognozi par 18% kritumu ekonomikā 2009.gadā, jo procesi tautsaimniecībā risinās aptuveni saskaņā ar mūsu izteikto scenāriju. 2010.gadā kopprodukts samazināsies par 3%, bet 2011.gadā jau prognozējam izaugsmi par 3.2%.

negatīvo ārējās tirdzniecības saldo gandrīz 3 reizes. Vērojot apstrādes rūpniecības datu uzlabošanu varam secināt, ka jau nākamgad eksports gada griezumā būs plusos. Ļoti būtiski ir atzīmēt, ka arī globālās ekonomiskās lejupslīdes apstākļos ir izdevies noturēt stabili pakalpojumu eksportu, ko galvenokārt ģenerē

Nu jau divus ceturkšņus pēc kārtas pozitīvais pakalpojumu saldo nosedz negatīvo preču bilanci, kas ir ļoti nepieciešams ekonomikas ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai

tranzīta plūsma caur Latvijas ostām. Nu jau divus ceturkšņus pēc kārtas pozitīvais pakalpojumu saldo nosedz negatīvo preču bilanci, kas ir ļoti nepieciešams ekonomikas ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.

Situācija saglabāsies visai līdzīga arī tuvāko pāris gadu laikā, lai arī kārtējo maksājumu konta pārpalikums pamazām dils, ekonomikai sākot pieaugt. Tas notiks arī tāpēc, ka patlaban šo lielo pārpalikumu rada arī komercbanku zaudējumi, kas ir vērojami ienākumu konta pozitīvajā saldo. Taču tie nākamgad būtiski mazināsies un līdz ar to arī kopējais kārtējo maksājumu konta pārpalikums.

Svarīgi ir atzīmēt, ka, lai arī banku nozarē joprojām pieaug kavēto maksājumu skaits un veikto uzkrājumu apjoms (9.3% uz novembra beigām), pieauguma temps ir kļuvis būtiski lēnāks nekā gada pirmajā pusē. Bankas turpina restrukturizēt savus kredītportfeļus un palielināt kapitālu. Katrā ziņā Latvijas komercbanku sistēma ir izrādījusies spējīga izturēt ekonomikas lielo lejupslīdi, pat pie fakta, ka kopējais kredītportfelis pēc apjoma joprojām pārsniedz valsts kopproduktu. Lai arī no bankām tiek gaidīta aktīvāka kredītēšana, lai iekustinātu tautsaimniecību, tā pati no sevis neradīsies, ja neuzlabosies valsts kredītreitings, uzņēmumu un mājsaimniecību finansiālie rādītāji un valsts atbalsts uzņēmējdarbībai.

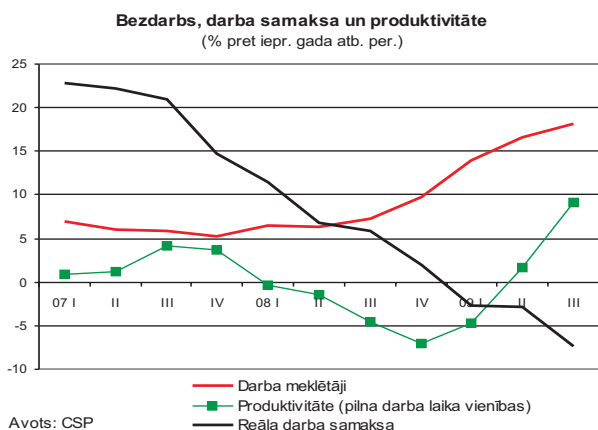
DEFLĀCIJAS CEĻŠ

Dziļa korekcija ir notikusi darba tirgū. Saskaņā ar CSP datiem darba samaksas fonds (t.i. strādājošo ienākumi, kas balsta patēriņu) no 2008.g. beigām līdz 2009.g. 3.ceturksnim samazinājās par 30%. Nodarbinātība pilna darba laika vienībās šajā laika posmā saruka par 23%, jo krietni samazinājās gan strādājošo skaits, gan arī nostrādāto stundu skaits. Pret iepriekšējā gada attiecīgo ceturksni vienības darbaspēka izmaksas 3.ceturksnī samazinājās par 13.5%, kas bija otrais ceturksnis pēc kārtas, kad Latvijas konkurētspēja uzlabojās. Tomēr tas nebūt nenozīmē, ka mājas darbs jau izpildīts. Konkurētspējas uzlabošanās vēl nav pietiekoša, un līdz šim tās pieaugums lielā mērā ir balstīts uz darbinieku atlaišanu un/vai darba stundu samazināšanu. Šādu stratēģiju nevar īstenot bezgalīgi, un, lai konkurētspējas pieaugums būtu ilgtspējīgs, tam jāklūst „gudrākam”. Ja valsts sektora reformas un uzņēmējdarbības vides uzlabošana kavēsies, produktivitātes kāpums būs lēns un konkurētspējas atgūšanas smagums arvien gulsies uz nodarbinātību un darba sa-

konsolidācija un mērķtiecīga virzīšanās kopējiem spēkiem uz ilgtspējīgu valsts attīstību ir ļoti svarīga.

Darba tirgus korekcija ir strauji atsaukusies patēriņa cenās, kurās kopš oktobra redzama gada deflācija. Deflācija turpināsies arī 2010.g. un iestiepsies 2011.g. Jo vārgāks būs strukturālo reformu progress, jo lielāks būs kritums mājsaimniecību ienākumos un tādejādi ilgāks un dziļāks deflācijas spiediens. Tas, savukārt, apgrūtinās mājsaimniecību un uzņēmumu spēju apkalpot esošo parādu, bremzējot patēriņa un investīciju pieaugumu. Efektīvas bankrota procedūras ieviešana minimizētu deflācijas negatīvos blakusefektus.

Jo vārgāks būs strukturālo reformu progress, jo lielāks būs kritums mājsaimniecību ienākumos un tādejādi ilgāks un dziļāks deflācijas spiediens

maksu. Ņemot vērā, ka darba meklētāju īpatsvars decembrī sasniedza jau 16%, privātajā sektora korekcija turpmāk notiks vairāk uz algu samazināšanas rēķina, kamēr sabiedriskajā sektorā vēl ir potenciāls štata vietu samazināšanai. Ja darba izmaksu samazināšana tiek tiešām bija nepieciešama korekcijas sākumposmā dēļ pārlietu straujā algu kāpuma buma laikos, pašlaik kritiski nepieciešams strukturālo reformu atbalsts, lai mazinātu spiedienu darba tirgū, lai mazinātu sociālo spriedzi un nenoplicinātu nākotnes izaugsmes resursu caur masveida emigrāciju.

Lai arī uzņēmēji bieži vien notiekošajā vaino valsti un politiķus, paškritika, konstruktīvi priekšlikumi,

Ļoti svarīga bija 2010.g. budžeta pieņemšana ar kopējo konsolidāciju aptuveni LVL 500 miljoni jeb 5% no IKP. Diemžēl ne visi ieviestie konsolidācijas pasākumi ir veiksmīgi. Mūsaprāt, lielāks nodokļu sloga bija jāuzliek mājokļiem, jo tas mazinātu esošās nodokļu sistēmas regresīvo raksturu, kas uzliek lielāku slogu iedzīvotājiem ar zemākiem ienākumiem. Turklāt tas būtu relatīvi viegli administrējams. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa palielināšana no 23% līdz 26% ir tuvredzīga, jo pasliktina uzņēmumu konkurētspēju, turklāt tas ir sarežģīti administrējams nodoklis un veicina ēnu ekonomiku. Nodokļu sistēmā ir nepieciešams turpināt iesāktās reformas, lai mazinātu tās regresīvo raksturu, minimizētu negatīvo iespaidu uz uzņēmumu konkurētspēju un uzlabotu administrēšanu. Gada nogalē budžeta izdevumu palielinājums par turpat LVL 200 miljoniem rāda, ka nepieciešams uzlabot arī fiskālo disciplīnu.

Satversmes tiesas lēmums par pensiju samazināšanas nelikumību 2009.g. jūlijā nozīmē, ka pirms kārtējās dokumentu parakstīšanas ar ārvalstu aizdevējiem, valdībai būs jārod pasākumi budžeta konsolidācijai par vēl LVL 100 miljoniem. Mūsaprāt, to būtu iespējams iegūt turpinot vēl nepabeigtās strukturālās reformas (piem., valsts pārvaldē, izglītībā), efektīvāk iekasējot nodokļus un valstij krietni uzlabojot dialogu ar sabiedrību. Palielināt nodokļu slogu nebūtu vēlams – uzmanība jāvelta nodokļu sloga pārbīdei un ēnu ekonomikas mazināšanai.

Gada izmaiņas darba samaksas fondā, 2009.gada 3.cet pret 2008.gada 3.cet., %

	Algu fonds	Bruto alga	Darbinieku skaits (pilna lodze)
Kopā	-30.7	-6.4	-25.9
Sabiedriskais sektors	-23.3	-13.3	-11.1
Privātais sektors	-35.4	-3.8	-32.9

Avots: CSP

KO DARĪT?

LKA uzskata par nepieciešamu un aicina:

- ✎ Reaģējot uz īstermiņa izaicinājumiem, pieņemt lēmumus ar ilgtermiņa skatu. Vislielākā kļūda būtu nobīties un atstāt sabiedriskā sektora efektivizācijas un uzņēmējdarbības vides uzlabošanas reformas puspabeigtas, jo tas būtiski bremsētu nākotnes izaugsmi, riskējot ar stagnāciju, emigrāciju, sociālu spriedzi.
- ✎ Veicot strukturālās reformas sabiedriskajā sektorā fokusēties uz sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti, kā arī pastiprinātu uzmanību pievērst sāpīgāko problēmu (piemēram, augstākā izglītība, veselības aprūpe) risināšanai.
- ✎ Nepieciešams pēc iespējas ātri un līdz galam izstrādāt nodokļu politikas reformas, lai mazinātu tās regresīvo raksturu, minimizētu negatīvo iespaidu uz uzņēmumu konkurētspēju un uzlabotu administrēšanu. Rezultātu skaidri komunicēt, lai mazinātu nenoteiktību uzņēmējiem.
- ✎ Kā valstsiska līmeņa prioritāti noteikt valsts kredītreitinga nostabilizēšanu ar sekojošu uzlabošanu, kas dotu pozitīvu impulsu tautsaimniecībai, uzlabotu investīciju vidi Latvijā, mūsu uzņēmēju darbību ārpus valsts un pamazām atjaunotu kredīšanu.
- ✎ Kredīšanas aktivizēšanu skatīt kontekstā gan ar valsts kredītreitingu, gan maksātspējas procesu, gan tirdzniecības apdrošināšanu un citiem saistītiem faktoriem.
- ✎ Turpināt mērķtiecīgi un kvalitatīvi uzlabot uzņēmējdarbības vidi, izvirzot izmērāmus rādītājus un tos nepārtraukti monitorēt, informējot sabiedrību.

LKA PROGNOZES

	2008	2009(p)	2010(p)	2011(p)
IKP, %	-4.6	-18.0	-3.0	3.2
Inflācija (PCI), %	15.4	3.6	-3.5	1.1
Saskaņotais bezdarba līmenis, %	7.5	18.0	21.0	15.5
Neto algas izmaiņas, %	22.5	-4.8	-9.0	2.0
Kārtējo maksājumu kots, % no IKP	-12.6	9.4	6.0	3.0
Fiskālā bilance, % no IKP	-4.0	-9.3	-8.0	-5.5

LATVIJAS KOMERCIBANKU ASOCIĀCIJA

Pērses iela 9/11, Rīga, Latvija
Tālr. +371 6 7284528
Fakss +371 6 7828170
E-pasts: asoc@bankasoc.lv
www.bankasoc.lv

Apskatu sagatavoja
Ekonomikas un monetāro jautājumu komiteja